

РЕЦЕНЗИЯ

на доц. д-р Христо Попов

член на научното жури за оценка на качествата на дисертационния труд

на **Ивайло Марков Лозанов**

на тема: „*Град и територия в Югоизточна Тракия: 148 г.пр.Хр. – 46 г.*”,

представен за присъждане на **образователна и научна степен “Доктор”**

Ивайло Лозанов е роден в гр. София. Завършва средното си образование с отличие в Националната гимназия за древни езици и култура «Св. Константин Кирил Философ». През 1993-1998 г следва археология в СУ «Св. Климент Охридски» и е част от първия випуск на новосъздадената специалност «Археология». Изявеният траен интерес към класическата античност - още от ученическите и студентски години - се затвърждава и от придобитата втора специалност по време на следването – «Класическа филология», където за пореден път се дипломира с отличие.

Проявените качества не остават незабелязани от неговите учители в университета и от 2000 г. Ивайло Лозанов започва преподавателска работа като хоноруван асистент в Катедрата по археология при Историческия факултет на СУ «Св. Климент Охридски». От 2003 г. вече е редовен асистент, като на тази позиция работи и понастоящем. Води лекции и семинари по археология на Югоизточна Европа през I хил. пр. Хр., класическа археология на българските земи, както и спец.курс за античния град в бакалавърските и магистърски програми на Катедрата.

По време на вече некратката научна кариера на докторанта могат да бъдат изброени специализации в Солун, Рим и Ванкувър. Като важни акценти в теренната му работа трябва да бъдат посочени археологическите проучвания в Кабиле (съръководител на проучванията от 18 години), Халка Бунар (зам. ръководител и участник в по-късния международен проект), ръководството на спасителни археологически проучвания по трасетата на АМ «Тракия», АМ «Марица» и АМ «Струма», където натрупва значителен теренен и организационен опит. Участвал е с доклади в многобройни научни форуми.

От тази кратка биографска справка се вижда, ясно, че пред научното жури е представена за оценка работата на специалист с натрупани и показани през годините значителни професионална квалификация, опит и ерудция, който трудно може да се впише в представите за редови докторант. Към него респективно са насочени и едни по-високи критерии и очаквания.

Предложеният за рецензиране дисертационен труд има 5 основни части, които са както следва: *1. Увод; 2. Актуално състояние на изворова база; 3. Очерк върху историческата и административната география на Югоизточна Тракия от 148 г.пр.Хр. до 46 г. (съдържаща пет отделни подчасти); 4. Градове и територии (с три подчасти) и 5. Заключение.*

Заедно със списъка на използваната литература и Приложенията трудът обхваща общо 240 компютърни страници.

Темата на дисертационния труд е безспорно много интересна и важна. Тя засяга късноеленистическия период в историята на Тракия, който по различни причини е оставал слабо осветлен и непропорционално представен в българската археологическа и историческа наука, в сравнение с други етапи от античната история на тези части на Балканския полуостров. Причините за това са различни. Такива могат да бъдат потърсени в оскъдната археологическа емпирична изворова база, дисбалансираното състояние на проучвания по сходна проблематика в различните съвременни държави, на чиито територия се намират части от земите на Древна Тракия и пр. Тези проблеми са отбелязвани нееднократно в дисертационния труд и от самия докторант. Това го е накарало да потърси в своето изследване комплексен подход, при който се използва съчетаване в максимално възможен обем на информация от писмени извори, епиграфски паметници, нумизматика и резултати от различни археологически проучвания, за да могат да се запълват празнини при реконструкцията на моделите, които И. Лозанов търси в изследването си.

I. Увод.

Считам, че хронологическият обхват на работата е много добре избран и аргументиран. Той обхваща периода от превръщането на Македония в римска провинция през 148 г.пр.Хр. до окончателното включване на самата Тракия като провинция и съставна част от римската империя през 46 г. Периодът е динамичен,

наситен със събития и чести промени във взаимоотношенията между различните политически субекти – Римската република и нейният наследник Римската държава от времето на Принципата, различните елинистически монархии, многобройните гръцки полиси по крайбрежието, различни тракийски държави и отделни племена, които за период от близо 200 години многократно променят конфигурациите на своите сложни взаимоотношения.

Що се отнася до териториалния обхват на Югоизточна Тракия, то аз го приемам за нуждите на настоящата работа такъв, какъвто И. Лозанов го е очертал. Въпреки това считам, че отсъствието на Кабиле и неговата територия от ареала на изследването правят впечатление. Разбираеми са аргументите, че археологическата информация е оскъдна и взаимодействието на града „с околните племенни общности и останалите политически субекти след средата на II в. Пр. Хр. е крайно недостатъчно осветлено в изворите“. Но тук бих казал, че при елинистическите градове, намиращи се на територията на днешна Одринска Тракия тази ситуация не е кой знае колко по-добра, а именно отсъствието на Кабиле и на евентуалния Добелт (въпреки всички проблеми с изворовата база, коректно посочени от докторанта) водят до известен дисбаланс в изложението, за което ще стане дума по-долу. Същевременно Кабиле дава редица възможности за анализ на модели, що се отнася до генезис, примерни механизми на взаимодействие между град и околна територия, респективно на взаимодействие между външно като произход население и автохтонно такова.

Изборът, разбира се, е на автора, но аз бих препоръчал при подготовката на дисертационния труд за публикация територията до южните склонове на източните дялове на Стара планина, а на запад до Кабиле и завоя на Тунджа да бъде включена. Това е оправдано и от физико-географска и от историко-политическа гледна точка.

Физико-географското описание на областта с нейните природни ресурси и полезни изкопаеми е направено прегледно с обръщане на внимание на определени акценти. По-късно, в основното изложение, тези акценти са сполучливо използвани от автора при анализа на възможните стопански механизми на взаимоотношение между град и територия и между централна власт и периферни райони. Тук е мястото да се отбележи, че докторантът се е съобразил с редица препоръки, които бяха направени при предварителното обсъждане на дисертационния труд. От направените от него допълнения и корекции работата е спечелила и е придобила по-завършен вид. Тази констатация може да бъде направена и за включената в Увода част,

посветена на историята на проучванията в избраните ареал и хронологически период. Прегледът е четивен и е направен в дискуссионен и критичен план. Като цяло дискуссионният и критичен подход е застъпен трайно в целия дисертационен труд. Тази полемичност на стила на изложение допринася текстът да бъде леко четим. Прави много добро впечатление и отличният професионален език.

В последната част на увода са представени подробно целите и задачите на изследването. Те са ясно формулирани. Като основни могат да бъдат посочени: 1. Открояването на основни фактори в развитието на селищния модел в Югоизточна Тракия; 2. Идентифицирането на градски общности на посочената територия и изясняване на начина им на взаимодействие със заобикалящите ги политически субекти; 3. Предлагащото на алтернативна реконструкция на важни исторически епизоди в избрания хронологически период и изясняване на тяхната обвързаност с основни въпроси, поставяни в дисертационния труд и др.

II. Актуално състояние на извората база: антични автори, епиграфски и нумизматични свидетелства.

В тази глава от дисертационния труд Ивайло Лозанов ни запознава с извората база, която ползва за нуждите на своето изследване. В заглавието са пропуснати археологическите свидетелства, които иначе са коментирани накратко в част II.4. Предполагам, че пропускът е техническа грешка, доколкото тази част е добавена при последната редакция на дисертацията и е налична в текста.

Най-обемна в тази глава е частта посветена на античните автори. Ще кажа съвсем откровенно, че тя е излишно натоварена с обем и съдържание. Направеният преглед по автори в хронологически ред е прекалено утежнен с информация, която не е необходима за нуждите на изследването. За всеки, който иска да научи повече биографични подробности за Полибий, Посейдоний, Цицерон, Диодор и пр. има достатъчно справочници и лексикони, където тази информация е налична и достъпна. В случая докторантът е трябвало да се фокусира върху критичен преглед на това каква информация е полезна за нуждите на неговата работа и къде в трудовете на въпросните антични автори я открива. Да, този анализ също присъства във Втора глава на дисертацията, но той е много разводнен и разфокусиран с излишната информация, за която стана дума. Допускам, че до тази ситуация се е стигнало в стремежа на Ивайло Лозанов да покаже своите задълбочени познания върху античната писмена изворова база, които той безспорно притежава. За съжаление в

този си вид, натоварена с прекалено много подробности, тази част от втора глава се е превърнала в нещо средно между справочник и каталог, в който основният акцент се изпълзва.

Далеч по-стегнато и ясно като критичен подход е поднесена информацията в части II.2. и II.3., посветени съответно на епиграфските и нумизматични паметници. Не така стоят нещата с част II.4., посветена на актуалното състояние на археологическата информация. Тук се срещат повече констатации от общ характер, а критичен преглед, съобразен с историята на изследванията и с конкретни обекти липсва. Разбира се наблюденията за различните специфики на теренната работа при т.нар. „живи градове“ и такива, които са изоставени след Античността или Средновековието са полезни, за да се отчетат различните проблеми при анализа на изворовата база, но това не би трябвало да спестява конкретността, каквато наблюдаваме при другите три части, посветени на използваните източници.

Ще си позволя още една забележка. Тя е за използването в тази част от дисертацията на термина „градска археология“ като синоним на археология, проучваща античните градски центрове. В професионалния език, а и в жаргонна форма на български език като „градска археология“ се възприема по-скоро археологията осъществявана в съвременна градска среда. Ако изхождаме от използваната от докторанта семантика то по никакъв начин не мога да се съглася с неговото твърдение, че в „*днешната българска територия „градската археология“* *заема значителен дял от общите изследвания*“ – просто, защото в така очертаните в дисертацията на Ивайло Лозанов граници на Югоизточна Тракия, намиращи се на днешна българска територия градски центрове няма (изключваме колониите по крайбрежието). Напротив, в следващите глави докторантът прави добър критичен анализ на други компоненти и структурни единици от селищната система, които са откривани и проучвани през последните години на територията на Странджа и по крайбрежието. Това само показва доколко по-сполучливо и неутрално би било използването на термина „селищна археология“. Има и други терминологични варианти, които могат да бъдат използвани. Лично у мен терминът „градска археология“, така както е използван в тази част на дисертацията буди сериозни възражения.

На фона на констатацията, че „...*при това състояние на археологическата база-данни не може да бъде построен единен модел и достатъчност от критерии за разглеждането на градските центрове в Югоизточна Тракия.*“ Докторантът,

използвайки комплексно всички посочени от него във втора глава източници се е опитал да изгради и да ни представи една цялостна реконструкция по избраната от него тема.

III. Очерк върху историческата и административна география на Югоизточна Тракия от 148 г.пр.Хр. до 46 г.

В тази глава и в следващата, четвърта, посветена на градове и територии, според мен ясно се виждат основните достойнства и приноси на дисертационния труд на Ивайло Лозанов. Той самият сполучливо нарича трета глава очерк. И наистина – постигнатият резултат не се вписва в традиционните ни представи за сух научен текст. Изложението носи смесени черти и съдържа елементи на исторически разказ, селищна география, генеалогична реконструкция, текст-критичен анализ, критичен поглед и ревизия на резултатите от актуални археологически проучвания и пр. Заслужава поздравления постигнатият от автора краен резултат в опита му да ни представи реконструкция на една цялостна, пълнокръвна картина на сложния и динамичен политически живот, в който си взаимодействат като субекти Римската държава, представлявана от новосъздадената провинциална власт, династиите на елинистическите монархии на Пергамското, Битинското и Понтийското царство, тракийските царе от одриските и сапейски династии и гръцките колонии. В конкретните исторически и археологически факти се търсят проявления на моделите на взаимодействие, чиято реконструкция авторът ни предлага. Той борави умело с огромно количество фактологическа изворова база, която сглобява и интерпретира. Демонстрира ни придобити широк поглед върху проблематиката и ерудиция, които му помагат да ни предложи основните елементи от своето проучване под формата на цялостен разказ.

Няма да се спирам подробно на всички отделни приноси на дисертационния труд в тази му част. Ще спомена само някои от тях, които считам за по-значими. Такава е реконструкцията на ранните взаимоотношения между римската провинциална администрация от една страна и късните тракийски държави в района, от друга. Анализът на ролята на Херсонес и Кеника като две отделни административни единици (regions) в осигуряването на комуникациите и инфраструктурата на ранната римска провинциална уредба в района също е приносен. Много добро впечатление в част III.2. (Владенията на Аталидите в Тракия: организация и обхват; взаимоотношения с гръцките полиси и обкръжаващата

тракийска среда) прави текстът, в който взаимоотношенията между римската власт и местните тракийски царе и династи са разгледани подробно в светлината на римската политическа доктрина за поддържане на политическо равновесие. Реконструкцията на взаимоотношенията между династията на Аталидите и кените също заслужава внимание. Тук може да бъде открит сполучливият текст-критичен анализ на И. Лозанов. Идентифицирането на запазеното у Диодор име на кенийския цар Зибелмий (син на Диегилис) с известния само от монетни емисии Дизазелмис е безспорен успех и принос на докторанта.

Подчастта посветена на провинциалната територия, градовете и династиите в Югоизточна Тракия от последната четвърт на II в. Пр. Хр. до края на Митридатовите войни (III.3.) на свой ред е изпълнена със стойностно съдържание и ѝ е предаден вид на увлекателен разказ. Дългият ескурс за годините на управление и монетосеченето на цар Мостис показва солидни и задълбочени познания, въз основа на които могат да бъдат предлагани различни реконструкции и изградени научни тези. Въпреки защитената съвсем наскоро дисертация по темата (Е. Паунов) и постиженията в по-ранните изследвания на проф. Й. Юркова може да се отбележи, че И. Лозанов има на свой ред приноси в интересната тема за периода на управлението на цар Мостис и абсолютната хронология на неговото монетосечене.

В трета глава на дисертацията е включен и анализ на археологически обекти, проучвани през последните няколко години в крайбрежната зона на днешна Югоизточна България. От гледна точка на хронология, архитектура, морфологични белези и предполагаеми функционални характеристики, интересна е хипотезата предлагана от докторанта, че става въпрос за типови контролни, фортификационни обекти, които служат на централната власт на одриско-астейското царство да контролира в тази част на Странджа добива и транспорта на стратегически важни суровини, каквито са желязото и благородните и цветни метали.

Критичният и детайлен анализ на И. Лозанов спрямо предлаганите от различните проучватели информация и интерпретации показва полемичност, умение да се води научна дискусия и притежаване на необходимите във всяка научната работа трезв поглед и скепсис.

Във връзка с анализа в дисертацията на отделни археологически обекти и вписването им в картината на общата реконструкция бих искал да обърна внимание на един набиващ се в очи дисбаланс. От една страна централните градски средища, които се коментират в следващата IV-а глава са в голяма степен непроучени

археологически и остават масово на територията на днешна Турция – по течението на Ергене, долното течение на Марица, в Пропонтида и на Галиполския полуостров. От друга страна анализираният археологически обект, представляващи елементи, стоящи по-ниско в селищната йерархия са разположени далеч на север, на значително разстояние от коментираният градски центрове. Получава се така, че градовете са на едно място, а коментираният територия и търсените модели на взаимодействие са на друго. Разбира се фактите са си факти и няма как да променим обстоятелството, че в европейските части на съвременна Турция античните градски центрове имат ниско ниво на теренна проученост. Но със сигурност някакъв баланс при коментираният археологическа изворова база може да внесе от една страна умереното разширяване на териториалния обхват на това, което наричаме Югоизточна Тракия (което предложих да бъде направено при публикуването на работата) и привличането за корелация на актуална археологическа информация и примерни елинистически селищни модели от територията на днешна Югоизточна България, където без съмнение нивото на теренна проученост е по-високо. Всъщност такъв опити, с привличане на отделни примери от хинтерланда на Месамбрия е бил започнат от докторанта (след направените при предварителното обсъждане препоръки), но на този етап той е останал недовършен.

IV. Градове и територии

В тази глава авторът отново ни демонстрира своя аналитичен поглед и способност да предава голяма като обем и разнородна изворова база в цялостен разказ. Както той сам отбелязва в тази си част изследването „...не си поставя за цел да представи в каталожен вид всяка една селищна единица, засвидетелствана на територията на Югоизточна Тракия..“. Отделните селища са представени в сравнително свободно изложение (не задължително обвързано с единна форма на представяне) с критичен анализ, при който са коментирани основна известна информация за тях, актуално състояние на проучванията и се прави привързване към историческите събития и процеси, отразени в писмените извори. Въпреки че изложението не претендира за изчерпателност отсъствието например на Перинт (достатъчно значим, за да бъде избран по-късно за провинциална столица), Кипсела и Апрос буди учудване (още повече, че за последните се говори в заключението на дисертацията). Колкото и да е оскъдна информацията за тези антични градове тя със

сигурност не е по-оскъдна в сравнение с тази за някои други селища, представени в IV-а глава. По тази причина, считам че включването на тези антични градове в една редактирана и разширена версия на дисертацията е оправдано и необходимо.

Като добър принос в тази част на изследването могат да бъдат посочени текстовете посветени на т.нар. „*градове-фантоми в Югоизточна Тракия*“. Авторът се включва в различни, битуващи от десетилетия научни дискусии, актуализирайки в значителна степен състоянието на някои от тях. Текстовете за Агатополис, Хадрианопол-Ускудама-Тонзос и Одрюса / Одроза – Хадрианопол съдържат редица приносни коментари и научни хипотези.

V. Заключение. Градове и територии: континуитет и промени

В заключението е предложен опит за синтез и анализ на по-глобални процеси – като топография и развитие на урбанизационните процеси в изследвания ареал, развитие на различни форми на политически, административен и стопански контрол, трайни икономически връзки и др. Всъщност това не е заключение в класическия смисъл, доколкото не обобщава и не предлага в синтезиран вид изводи и приноси, които са направени по-рано в изследването, а по-скоро представя нов, допълнителен поглед на макрониво и може да бъде възприето като поредна глава в изложението. Лично аз го приемам в този по-нестандартен вид, но остава чувството за краткост и пестеливост – недостатък, който може да бъде лесно преодолян. Същевременно мисля, че под формата на обобщение в тази заключителна част е редно авторът да акцентира повече върху своите приноси и резултати – каквито без съмнение неговият труд ни предлага.

Последна препоръка ще направя по отношение на илюстративния материал в приложенията. Той без съмнение е набъбнал в сравнение със състоянието при предварителното обсъждане на дисертационния труд. В същото време карти и табла не са привързани по никакъв начин с текста и стоят изолирани накрая. Тяхното обвързване с текста и цитиране е нужно.

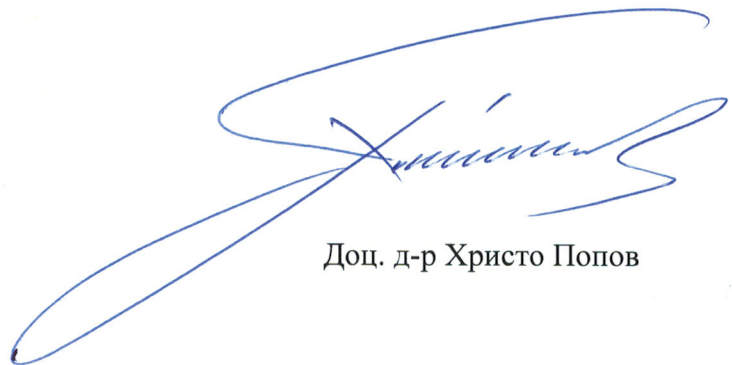
Авторефератът отразява в много подробен вид съдържанието на дисертационния труд. Автосправката за направените приноси е коректна и според мен отразява правдиво виждането на автора за постигнатите цели, като той сам ясно си дава сметка какво е успял и какво не е успял да постигне в своето изследване.

Приложен е списък от 3 научни статии (публикувани или под печат), свързани с темата на дисертационния труд. Като имам пред вид професионалните качества и

квалификацията на докторанта бих казал, че този списък не е дълъг и за в бъдеще трябва да бъдат предприети конкретни стъпки за промяна на тази ситуация. Първата закономерна стъпка трябва да бъде публикуването на настоящата работа. Дали Ивайло Лозанов ще се съобрази или не с направените критики и предложения за усъвършенстване на текста е негово авторско право. Но с оглед на несъмнените научни приноси е необходимо дисертацията да бъде публикувана, за да влезе в научно обращение.

В заключение, като имам пред вид цялостните качества на дисертационния труд на **Ивайло Марков Лозанов**, заявявам пред уважаемото жури, че въпреки отправените критики, рецензираната работа прави важни приноси, притежава редица научни достойнства и отговаря на изискванията за **присъждане образователната и научна степен „Доктор“**, поради което аз давам своя **положителен вот**.

16.02. 2017 г
София

Доц. д-р Христо Попов